

El paper de Pompeu Gener com a promotor i activista cultural a través de la revista internacional *Mundial Magazine* (1911-1914) de Rubén Darío

Ester Barón Borràs
Universitat de Barcelona
Ester.baron@hotmail.com

Carlota Marzo Barón
Universitat Pompeu Fabra
carlotamarzo@hotmail.com

Resum

Entre el 1911 i el 1914 el poeta nicaragüenc Rubén Darío dirigí la revista *Mundial Magazine* que trobà en la figura del modernista Pompeu Gener el vincle entre la intel·lectualitat catalana i hispanoamericana. Gener, a través de la correspondència amb el poeta, feu possible la col·laboració d'artistes i literats catalans dins de la revista tot obrint la cultura catalana al món. Per això, en el present estudi es pretén reivindicar la figura de Pompeu Gener i el seu paper com a vertebrador, persona de contactes i promotor cultural i, a la vegada, mostrar el ressò que tingué Rubén Darío i la seva revista a Catalunya.

Paraules clau: modernisme, *Mundial Magazine*, Hispanoamèrica, Rubén Darío, Pompeu Gener.

Resumen: *El papel de Pompeu Gener como promotor y activista cultural a través de la revista internacional Mundial Magazine (1911-1914) de Rubén Darío.*

Entre 1911 y 1914 el poeta nicaragüense Rubén Darío dirigió la revista *Mundial Magazine*, que tuvo en la figura del modernista Pompeu Gener el vínculo entre la intelectualidad catalana e hispanoamericana. Gener, a través de la correspondencia con el poeta, hizo posible la colaboración de artistas y literatos catalanes dentro de la revista a la vez que mostraba la cultura catalana al mundo. Por lo tanto, en el presente estudio se pretende reivindicar la figura de Pompeu Gener y su papel como vertebrador, persona de contactos y promotor cultural y, a su vez, mostrar la repercusión que tuvo Rubén Darío y su revista en Cataluña.

Palabras clave: modernismo, *Mundial Magazine*, Hispanoamérica, Rubén Darío, Pompeu Gener.

Abstract: *Pompeu Gener as promoter and cultural activist through the international magazine Mundial Magazine (1911-1914) of Rubén Darío.*

Between 1911 and 1914, the Nicaraguan poet Rubén Darío edited the journal entitled *Mundial Magazine* in which the modernist Pompeu Gener became the bridge between the Catalan and the Hispano-American intelligentsia. Gener, through correspondence with the poet, made possible the collaboration of Catalan artists and writers in the journal and, at the same time, projected the Catalan culture into the world. This study therefore aims to proclaim the figure of Pompeu Gener and his role as a unifying force, person with contacts and cultural promoter and, in turn, to show the effect that Rubén Darío and his magazine had in Catalonia.

Keywords: modernism, *Mundial Magazine*, Hispanic America, Rubén Darío, Pompeu Gener.

Amb el present estudi es vol posar llum a la figura del periodista i escriptor Pompeu Gener¹ (fig. 1) que tot i ser un dels personatges més influents del panorama cultural català de finals del XIX i principis del XX, ha esdevingut un gran oblidat, sempre emmarcat dins d'un tipus d'intel·lectual pintoresc, de poca credibilitat, malgrat l'important paper que exercí com a pont entre reconegudes figures del món artístic i literari català del seu temps i personalitats de terres iberoamericanes com el poeta modernista Rubén Darío (1867-1916), amb el qual mantingué uns vincles molt estrets, a través de la seva col·laboració a la revista *Mundial Magazine*.

Fig.1. Ramon Casas, *Retrat de Pompeu Gener* (c. 1897-1899).
Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC).

¹ Pompeu Gener i Babot (Barcelona, 1848-1920) periodista, escriptor, assagista, dramaturg, filòsof vinculat al nucli modernista català. Personatge cosmopolita i bohemí, gran viatger, col·laborà amb els seus textos a *L'Esquella de la Torratxa* i sobretot a la revista *Juventut*. En els darrers anys ha estat motiu d'estudi per l'historiador Xavier Vall i Ontiveros amb la seva tesi llegida el 2012 a la Universitat Autònoma de Barcelona, *Pompeu Gener i el Nacionalisme Regeneracionista (1887-1906): La Intel·lectualitat, la Nació i el Poder a Catalunya* a on s'aborden les concepcions polítiques de Gener.

Pompeu Gener va estar vinculat des d'un principi al nucli modernista català i freqüentà les tertúlies i les celebracions que es feien al taller de Santiago Rusiñol al carrer Muntaner de Barcelona i des d'aleshores no es deslligà de les activitats i propostes que es posaren en marxa des del grup. L'any 1891, el trobem ja plenament integrat, participant a les conegudes festes modernistes que tingueren lloc primer a Barcelona i després a Sitges de la mà del seu màxim representant, Santiago Rusiñol (1861-1931), amb el qual els uní una gran amistat col·laborant activament en l'edició de *l'Almanac Modernista de la literatura catalana*² i amb textos a les revistes *Pèl i Ploma*, *L'Esquella de la Torratxa* i sobretot a *Joventut* (Casacuberta 1997:60,61,114,126). Si bé en un primer moment des d'Espanya es concebia el modernisme català com un referent de modernitat i Gener s'inclogué en el moviment regeneracionista espanyol, amb el temps, juntament amb d'altres, s'anà apartant de la intel·lectualitat regeneracionista espanyola per seguir els camins nacionals del catalanisme. Tot i així, malgrat la posició de reconeixement de la qual gaudí durant la seva vida, els darrers anys de Pompeu Gener, marcats per la misèria, serien l'únic que en restaria en la memòria, lluny, per tant, del personatge cosmopolita, bohemí i viatger d'un primer moment:

«Topava pel corredor que conduïa a la nostra penya, amb les ungles negres, les galtes pintades de mangra, amb el pèl tenyit i fent tentines com un borratxo i mantenint amb la mà trèmula el clàssic cigaló de cafè i anís, aquell decrepit farcell humà que es deia don Pompeu Gener; aquell a qui, perquè era més pobre que una rata i més del cementiri que del Pla de l'Os, tothom havia perdut la consideració i li deien *Peius*, com si fos un ximple qualsevol» (Sagarra 1957:438).

Sobre les relacions polítiques i intel·lectuals de Pompeu Gener amb Hispanoamèrica

És sabut que l'obra de Pompeu Gener començà a ser difosa per l'Amèrica Llatina a mitjans de la dècada dels vuitanta, moment en el qual la intel·lectualitat sud-americana es veia profundament atreta per la modernitat imperant a Europa, especialment la de París. Però, fou arran de la publicació del seu llibre *Herejías* que Pompeu aconseguí fer-se un lloc entre els cercles literaris i acadèmics sud-americans, ja que l'obra, a diferència d'Espanya, va ser rebuda amb molt bones crítiques.³ Igualment, l'any 1889, Gener visità l'Exposició Universal de París i el govern xilè, que participava amb un pavelló, li oferí la possibilitat d'una càtedra d'història i filosofia a la Universitat de Santiago que finalment aquest refusà (Vall 2012: 210).

² *Almanac Modernista de la literatura catalana* col·leccionat per Josep Aladern y escrit p'els més notables literats. Any I, Reus, 1894.

³ «Averiguada la cosa, supe que cierto traficante en libros avenido con un gran exportador americano había hecho una tirada bárbara de la obra. Mas como no hay mal que por bien no venga, aunque no cobrara el dinero, cobré fama, y mi nombre ya fue conocido en todas las Américas Latinas y otros puntos de la lengua española. A partir de aquí empezaron a llegar pedidos de mi primer libro y de los que fui publicando luego.» (Gener 2007: 228).

No obstant, Pompeu Gener no fou l'únic intel·lectual en establir forts lligams culturals entre Catalunya i Hispanoamèrica, ja que l'any 1901 Josep Puigdollers i Macià fundava la revista *Mercurio*⁴ que, amb una publicació mensual, tenia l'objectiu d'enfortir la relació entre ambdues bandes de l'Atlàntic. La revista perseguia, des d'una vessant política i mercantil, obrir Catalunya al món i desmarcar-se de la centralitat espanyola per fer evident que la cultura catalana anava fent el seu camí. Tot i que Gener no formava part directament de l'equip de la revista, l'amistat amb tots ells i un mateix objectiu polític i cultural de germanor amb Hispanoamèrica tingué la seva eclosió amb la rebuda que li donaren a Rubén Darío en la seva visita a Barcelona l'any 1912.

La visita de Rubén Darío a Barcelona l'any 1912

El 28 d'abril de 1912 arribava a Barcelona el poeta nicaragüenc i pare del modernisme castellà Rubén Darío (fig.2), acompanyat d'una comitiva formada pel pintor, il·lustrador i escenògraf argentí Alfredo Guido, el redactor Javier Bueno i el reporter fotogràfic Boyé. En aquells temps Darío dirigia les revistes *Mundial Magazine* i *Elegancias*,⁵ ambdues editades a París-

La visita responia a la necessitat d'efectuar una gira per Europa i Sud-Amèrica per tal de donar a conèixer aquestes noves propostes culturals, ja que al mes de maig la revista celebraria el seu primer any de difusió. El viatge començava a París, seguia per Barcelona, Madrid, Lisboa i finalment arribava a Rio de Janeiro, Sao Paulo, Montevideo i Buenos Aires. La crònica del viatge va ocupar nombroses pàgines de *Mundial Magazine* sota el títol «El viaje de *Mundial* por tierras de España, Portugal y América».⁶

El rebombori que produí l'arribada del “Príncipe de las letras castellanas” fou considerable i a l'andana de l'estació l'esperaven, com anunciava la premsa de l'època, un «gran número de literatos, ateneístas, una numerosa comisión de la Casa de América y la mayoría de los cónsules de la naciones sud-americanas»,⁷ entre els quals destacava Pompeu Gener, conegut entre els seus com a *Peius*, i amb qui Darío mantenia una bona amistat gràcies als anys que havien compartit a París i Madrid; Frederic Rahola, director de la revista *Mercurio*, i el senyor Villas Muxí, president de la “Casa Amèrica”.

Abans de l'arribada de Darío a Barcelona, Pompeu Gener escriuria al poeta i el posaria al dia sobre els actes previstos:

⁴ En un primer moment anà acompanyada del subtítol «revista comercial hispano-americana» però el 1904 adoptaria el terme d'ibero-americana. Frederic Rahola i Trèmols es convertiria en el periodista i redactor en cap d'aquesta aposta cultural i Pere Casas Abarca seria el director artístic i president del consell d'administració juntament amb Rafael Vehils i Mariano Viada Lluch.

⁵ Revista *Elegancias* amb seu a París, 1911-1914. Ed. per Rubén Darío.

⁶ *Mundial Magazine*, París, núm. 14, juny de 1912, p. 148-158.

⁷ *La Vanguardia*, 29 d'abril de 1912, p. 3.

«Hemos hablado en la Casa América y en el Ateneo de lo que hay que hacerle como homenaje. El sr. Vehils nos mandó una carta de usted en que dice que no puede dar conferencias y sí leer versos. Así, para hacer la fiesta más solemne con el Sr. Rahola y otros habíamos pensado lo siguiente: En el Ateneo leería usted los versos en el gran salón de sesiones. Y en el Restaurante Mundial, que está en un gran edificio encima del mar allí se le daría un gran banquete, asistiendo a ambas solemnidades, el Ateneo y la Casa América siendo una comisión mixta la que las organice. No se olvide de escribirnos o hacer escribir, enseguida el día de su llegada».⁸

Fig.2. Fotografia Rubén Darío, Frederic Rahola i Santiago Rusiñol.
Revista *Mercurio*, febrer de 1916.

⁸ Carta de Pompeu Gener a Rubén Darío, 14-IV-1912. Archivo Rubén Darío (Zegers 1999: 111).

Darío visitaria l'Ateneu Barcelonès on estaria acompanyat per la senyora comtessa de Castellà, els senyors Rahola, Miquel dels Sants Oliver i Lluís Domènech i Montaner. Rubén Darío llegí diversos fragments del seu *Canto a la Argentina*, que van emocionar al públic i que Josep Maria de Sagarra elevaria amb les següents paraules: «Mai, ni el millor actor ni el millor rapsode d'aquest món, no m'han arribat, ni de lluny, a commoure com la recitació de Rubén Darío, tan plena d'ombres i de fluïditats que semblava que llegís versos des del fons de l'aigua» (Casacuberta 1997: 441).

En aquest acte, Darío seria convidat per Rusiñol i Rahola, tal com és sabut, a fer una excursió a Sitges i a un dinar al "Cau Ferrat". Igualment, la Casa Amèrica aprofità l'ocasió i celebrà un banquet en el seu honor. Entre els assistents hi havia, tal com apunta la premsa de l'època, els senyors Rubió i Lluch, Pompeu Gener, Eugeni d'Ors, Martorell, Rusiñol, Rahola, entre molts d'altres. Es va fer un brindis i Darío llegí la poesia titulada *La rosa niña*.

Igualment, un any després de la seva visita a Barcelona, el 1913 la Sala Parés exposaria un dibuix de l'artista canari Néstor Fernández de la Torre acompanyat d'un poema de Darío. L'exposició tingué poca durada, tan sols quatre dies ja que després fou presentada a Madrid i a París. La revista *Mercurio* se'n feia ressò de l'obra i la publicava al número de desembre.

La participació dels artistes catalans a *Mundial Magazine*

Rubén Darío havia fundat, gràcies als empresaris uruguaïans Alfredo i Armando Guido, la revista *Mundial Magazine* el mes d'abril de 1911, de la qual passà a ser el seu director literari mentre Leo Merelo ocupava el càrrec de director artístic. La revista buscava la col·laboració d'escriptors i literats espanyols i hispanoamericans i el format era molt ampli i divers: articles, cròniques, reportatges d'art, literatura, ciència, teatre, història, actualitat, política, moda, curiositats, etc. Tot això acompanyat d'il·lustracions, fotografies, dibuixos i gran quantitat d'anuncis publicitaris.

Amb una periodicitat mensual, el magazine tenia la seva seu a París, concretament al *Boulevard des Capucines*. La seva difusió fou extensa per diferents països i hi havia agents de la revista a Gran Bretanya, Alemanya, Itàlia, Espanya,⁹ Xile i Argentina. *Mundial Magazine* aconseguí estar en funcionament durant tres anys seguits, però l'esclat de la Primera Guerra Mundial suposaria la fi del projecte l'agost de 1914.

La relació de Pompeu Gener amb Rubén Darío, segons paraules del propi Gener, s'havia

⁹ En un primer moment la revista es venia a Madrid i a Barcelona i davant de l'èxit del magazine a la capital catalana, Pompeu recomanà a Darío la necessitat de centralitzar la seva venda sense passar primer per Madrid. Segons Gener en una carta adreçada al poeta: «El *Mundial Magazine* ha entrado con muy buen pie en Barcelona, y se vende bastante, pero me han dicho los libreros que tendrían que hacer una remesa á uno solo directamente sin pasar por Madrid, pues esta capital con ser mayor en número de habitantes, lee más, y cuenta con más de cien mil americanos que la habitan. Adjunta mando una tarjeta de un individuo que tiene una gran librería y es muy activo, que podría hacerles á Vds. el reparto, y liquidación.» Carta de Pompeu Gener a Rubén Darío, 12-VIII-1911. Colección Archivo Rubén Darío.

iniciat molts anys abans, primer a París, més tard a Perú i també a Madrid. De fet, va ser llavors, amb la creació de la revista, quan els lligams entre Gener i Darío s'establiren altra vegada. Fou el 8 de juny de 1911 quan Gener, assabentat d'aquesta iniciativa, li demanà, a través de correu epistolar, la possibilitat de col·laborar a la revista que aleshores tan sols tenia un mes de funcionament. L'escriptor oferia la seva virtut més evident, la d'un intel·lectual polifacètic amb capacitat d'adaptació i amb molts contactes dins el camp artístic i literari català:

«He sabido que V. dirige la magnífica Revista titulada *Magazine Mundial*, y recordando nuestra antigua y buena amistad de Perú, y de Madrid me dirijo a Vd. para que me admita como colaborador en dicha Revista, ya que mi nombre no solo es conocido en Europa, sino apreciado también en todas las Américas Latinas. Adjunto mando un cuento humorístico que creo le gustará a Vd. y que está escrito para ser ilustrado, ya que he podido admirar las magníficas ilustraciones altamente artísticas, que ostenta el 1er. número del Mundial. Si á V. le pareciere bien yo podría encargarme de hacer unas notas mensuales sobre los últimos adelantos científicos o filosóficos, pues soy miembro corresponsal de varias asociaciones científicas de Europa. Si esto no les pareciere bien, podría dar una reseña de la literatura y movimiento intelectual en Cataluña y de tiempo en tiempo mandaría un artículo que se prestase a la ilustración».¹⁰

Darío li respondria: «Mi distinguido y siempre recordado. No le escribí, pidiéndole colaboración, por no saber sus señas. Todo lo que me envíe será aceptado, con tal de que sea «ilustrable» [...] Quedo su viejo amigo, Rubén Darío».¹¹

Podem comprovar, doncs, com Darío amb l'interès d'enfortir els lligams entre els intel·lectuals d'Espanya i Hispanoamèrica, donà total llibertat a Pompeu Gener en l'elecció de col·laboradors per a la revista. Per tant, possiblement Gener esdevé la clau de volta en les relacions de Darío amb la intel·lectualitat catalana del moment ja que *Peius* era un home de contactes i actuà com una mena d'epicentre que desplegà tota una xarxa d'amistats i coneguts disposats a col·laborar amb el poeta nicaragüenc.

En aquesta represa de contacte amb Darío i com veurem, Gener proporcionà al poeta sud-americà la col·laboració d'artistes catalans per a *Mundial Magazine*, entre els quals destaquen Xavier Gosé, Feliu Elias, Apel·les Mestres, Ramon Casas, Josep Maria Sert, Hermen Anglada Camarasa, Pere Torné Esquius, Pascual Monturiol, Lluís Jou i Senabre, Joaquim Xaudaró i Josep Maria Xiró Taltabull. També escriptors com el mateix Pompeu Gener, Carme Karr, Àngel Guimerà, Isabel Maria del Carme Castellví Gordon (Comtessa de Castellà), Pere Ferrer Gibert, Alfons Maseras i Galtés i Joan Pérez Jorba.

¹⁰ Carta de Pompeu Gener a Rubén Darío, 8-VI-1911. Colección Archivo Rubén Darío.

¹¹ Carta de Rubén Darío a Pompeu Gener, 14-VI-1911. Colección Rubén Darío.

Així doncs, el 2 d'agost de 1911 Gener es posava en contacte amb Darío oferint-li la participació de Xavier Gosé¹² i Feliu Elias¹³ de la següent manera:

«Mi buen amigo Rubén Darío: Le mando adjuntas dos cartas, una para un dibujante de los llamados modernistas, que tiene un gran talento para hacer portadas y decorar libros, y otra para un pintor colorista y dibujante de gran talento, que ya es conocido en París. El primero es Elias, y el otro Gosé. Este último para las acuarelas de la portada de la Revista puede serles muy útil, como para otros aspectos –véanlos a ambos».

Igualment, en la mateixa carta li parlà del pintor i decorador Josep Maria Sert, del dibuixant Enric Pasqual Monturiol i finalment de Ramon Casas:

«En cuanto al gran pintor decorador José M. Sert éste está de viaje. Cuando vuelva a París les mandaré una carta de presentación, lo mismo que para otro que dibuja maravillosamente los asuntos de impresión altamente dramática, llamado Pascual Monturiol. Casas anda por Europa en automóvil. Cuando vuelva que será pronto se lo escribiré a V. y le mandará preciosos dibujos».¹⁴

Pel que fa a Xavier Gosé acceptà l'oferta i col·laborà al llarg dels anys 1911 i 1912 amb la presència de dibuixos que acompanyaven escrits¹⁵ o en la realització d'algunes portades de la revista com les corresponents al Nadal de l'any 1911 i al mes de maig del 1912. En la primera hi representava una noia amb barret, asseguda i llegint sota un taronger, en la segona hi plasmava una estampa geomètrica senzilla però de gran solidesa i estil que combinava el marró i el beix en un contrast bicolor que podria imitar la fulla punxeguda i serrada de l'om i en la darrera hi apareixia de nou una jove amb barret i amb una cistella de flors (fig.3). En el mateix número de desembre presentaria una Nativitat i il·lustraria un conte de Darío titulat *Cuento de Pascuas* al més estil Gosé. Tanmateix, li fou encarregat el

¹² A més d'adreçar-se a Darío, Gener també es cartejà amb els dos artistes per tal d'informar-los d'aquesta nova proposta: «Amigo Gosé: Por la presente tengo el honor de ponerle en relación con el ilustre literato y genial poeta hispano americano Rubén Darío que ya conocerá Ud. de nombre. Es director literario de una de las primeras revistas que se publican hoy en París, llamada, *Mundial Magazine*. Creo podrán entenderse Ud. para ilustrar escritos o para publicar alguno de sus notables trabajos artísticos. Se lo recomiendo eficazmente. Sin más, ya sabe cuánto le aprecia y admira su amigo Pompeyo Gener.» Carta de Pompeu Gener a Xavier Gosé, 1-VIII-1911. Colección Archivo Rubén Darío.

¹³ «Mi querido amigo Elias: Esta tiene por objeto la presentación del ilustre escritor hispano americano Rubén Darío director de la revista *Mundial Magazine* que se edita en París siendo una de las primeras del Mundo. Creo que se entenderán respecto a ilustrar y decorar trabajos de la indicada Revista. El amigo Rubén Darío es persona de un gran gusto artístico, y además los editores son personas sumamente ilustradas. Así se los recomiendo eficazmente. Sin más por hoy ya sabe cuánto le aprecia su afmo. amigo Pompeyo Gener. Los amigos de aquí le saludan y se acuerdan mucho de Ud.» Carta de Pompeu Gener a Feliu Elias 1-VIII-1911. Colección Archivo Rubén Darío.

¹⁴ Carta de Pompeu Gener a Rubén Darío, 2-VIII-1911. Colección Archivo Rubén Darío.

¹⁵ Respecte als textos, Gosé il·lustrà *La justicia del Inca Huaina-Capac* de l'escriptor i polític bolivià Alcides Arguedas i *El cofre de ébano* d'Alejandro Sux, pseudònim de l'escriptor i periodista argentí, Alejandro José Maudet. En ambdós contes Gosé s'allunyà profundament de les seves temàtiques habituals i dibuixà, per exemple, una tribu d'indis.

Fig.3. Xavier Gosé, il·lustració de la portada de la revista *Mundial Magazine*, maig de 1912.

Fig.4. Xavier Gosé, il·lustració del Conte de Pascuas de Rubén Darío. *Mundial Magazine*, desembre de 1911.

primer cartell de la revista sota el lema «Mundial primer Magazine Hispano-Americano editado en París»¹⁶ amb el qual es volia fer ressò d'aquesta iniciativa artístic-literària. En el cartell, Gosé hi representà una dona al més estil *parisien* caminant sobre una bola del món (fig.4).

Segurament, el més destacat de la participació de Gosé a *Mundial Magazine* fou bàsicament la necessitat, en algun moment, d'adaptar els dibuixos al text però no deixant de banda la plasmació de la moda i del *dolce far niente* de la confortabilitat burgesa de París a la qual ens tenia acostumats.

La gran qualitat artística de Xavier Gosé i el seu reconeixement públic fou motiu d'un reportatge a la revista el mes de gener de 1912 en mans del poeta i crític d'art Joan

¹⁶ «Reproducción del cartel de Mundial en 7 colores y oro debido al artista español Xavier Gosé. Este cartel, esencialmente decorativo, cuyas dimensiones son 74 centímetros de alto, por 52 de ancho, preparado para que pueda ser fijado a la pared formando cuadro, lo enviamos a toda persona que nos haga el pedido acompañándolo de 5 francos, muy bien embalado en un tubo de iguales dimensiones.» *Mundial Magazine*, París, núm.2, juny de 1911, p. 121.

Pérez i Jorba¹⁷, que sota el pseudònim de Epifane de Carpocrates, es feia ressò dels nous assoliments de Gosé i alabava les qualitats d'aquest il·lustrador predecessor a l'Art déco amb gran exactitud i perspicàcia, sabent captar i resumir allò que avui en dia podem batejar com a "segell Gosé". L'article incloïa dues fotografies de l'artista i diversos dibuixos.

Per la seva banda, Feliu Elias no arribà a col·laborar-hi mai, tampoc Pascual Monturiol, ni Josep Maria Sert, malgrat l'interès del propi *Peius*. Sí en canvi, de la mateixa època que les col·laboracions de Gosé, entre 1911 i 1912, són les de Xauradó, que solia tenir una secció pròpia en la qual combinava text i dibuix, quasi sempre còmic, i la majoria de vegades emmarcat en vinyetes, algunes d'elles anomenades "el 15 X 15" (fig.5). El pintor Josep Maria Xiró i Taltabull, deixeble de Modest Urgell, hi participà l'any 1911, amb tres col·laboracions que tendien a un cert simbolisme èpic, entre les quals destaca la il·lustració d'un poema de Leopoldo Lugones intítulat *Endecha*. També realitzà la portada del gener de 1912 amb una dona abillada amb barret de plomes.

Segons una carta que Pompeu envià a Darío, Apel·les Mestres¹⁸ també hauria pogut col·laborar¹⁹ a *Mundial* amb unes il·lustracions però, desconeixent el motiu, l'artista català finalment no hi participà. Tot i així, la relació entre els tres ja venia conreada de feia temps, ja que l'any 1894 Pompeu, en una carta, li promet a Darío enviar-li un conjunt de poemes de Mestres:

«Dos veces he estado a ver a Apel·les Mestres para pedirle que le remita sus dos últimos primorosos tomitos de poesías. El pobre ha estado gravísimamente enfermo y no me ha sido dado verle todavía. Me han dicho hoy que dentro ocho días se hallaría en disposición de recibirme. Enviados por él o por mí, tendrá á V. los indicados tomitos».²⁰

Respecte al pintor Hermen Anglada Camarasa, seria presentat a Darío pel mateix Pompeu Gener: «Adjunta mando a V. otra carta de presentación para otro artista notable, Dn. Hermes Anglada. No sé la dirección, pero como ha expuesto en el salón, y tiene premios, y ha hecho exposiciones brillantes en la sala *Georges Petit*, fácil les será informarse de su domicilio. Cuando yo llegue a Paris ya les presentaré personalmente otros».²¹ El pintor col·laborà una única vegada amb la realització de la portada del mes d'agost de l'any 1913, per la qual trià una de les seves obres, i evidencià, amb la plasmació d'una dona com a protagonista de la composició, concretament Sonia de Klamery²², el seu

¹⁷ Joan Pérez i Jorba (Barcelona, 1878-Voutenary-sur-Cure, Fontenay, 1928). Escriptor, poeta i crític d'art.

¹⁸ Pompeu Gener i Apel·les Mestres coincidiren per primera vegada a l'Escola de Belles Arts l'any 1868 i a partir d'aleshores s'inicià entre ambdós una gran amistat.

¹⁹ «Apel·les Mestres hará uno que ilustrará él mismo.» Carta de Pompeu Gener a Rubén Darío, 10-XII-1911. Colección Archivo Rubén Darío.

²⁰ Carta de Pompeu Gener a Rubén Darío, 20-II-1894. Colección Archivo Rubén Darío.

²¹ Carta de Pompeu Gener a Rubén Darío, 12-VIII-1911. Colección Archivo Rubén Darío.

²² Aquesta obra titulada *Sonia de Klamery (de pie)*, 1913, oli sobre tela, 188x126 es conserva al Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía de Madrid procedent de l'ordenació del fons del Museo Español de

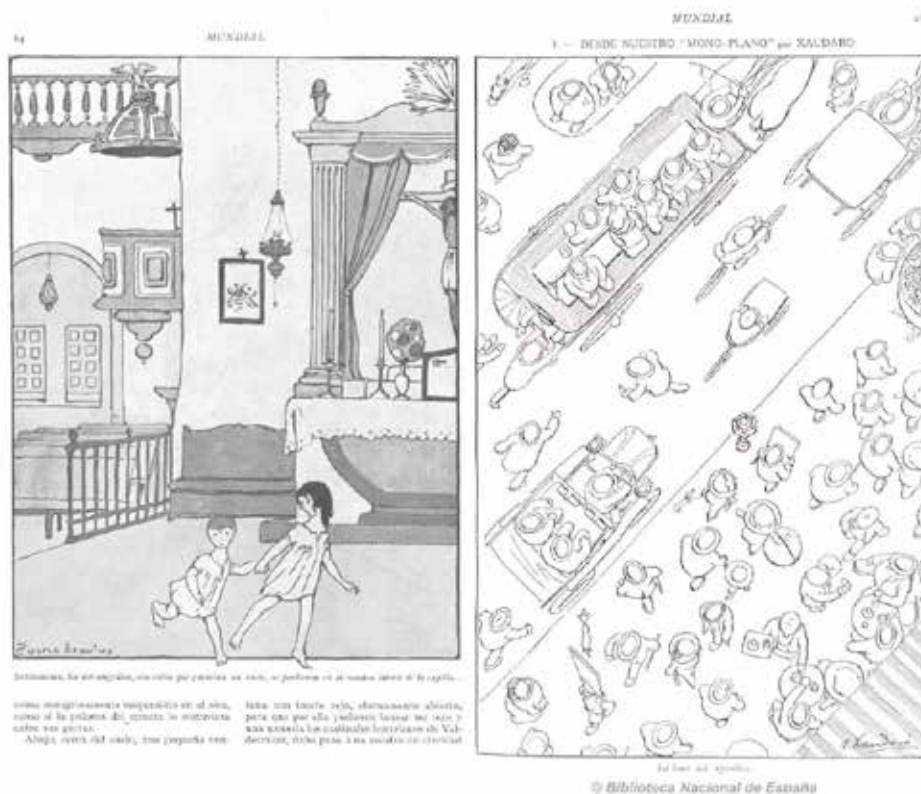

Fig.5. Pere Torné Esquius i Joaquim Xauradó, dibuixos publicats a la revista *Mundial Magazine*, números de novembre de 1913 i gener de 1912 respectivament.

estil personalíssim que havia begut del neoimpressionisme i del simbolisme per després crear una marca pròpia que es mouria entre el decorativisme i la superficialitat (fig.6). Tanmateix, dins de la revista es publicaria un article sobre «La mujer en el arte de H. Anglada Camarasa»,²³ acompanyat amb il·lustracions d'obres del pintor, retrats de dones tocades amb peinetes, vestides amb mantellines... Igualment Pere Torné Esquius contribuï entre 1912 i 1913 amb tiratges de dibuixos que il·lustraven contes,²⁴ els quals estaven dotats d'una certa innocència i posaven imatge al text.

Així mateix, el pintor Ramon Casas trobà el seu lloc a la revista gràcies a la intervenció de Pompeu Gener i a un text sobre ell publicat a la revista, tal hi com aquest li havia anunciat a Darío:

Arte Contemporáneo, MEAC. Correspon a la portada de *Mundial Magazine*, any III, núm. 28, agost 1913.

²³ ATL, «La mujer en el arte de Hermen Anglada Camarasa», *Mundial Magazine*, París, núm. 28, agost de 1913, p. 357-362.

²⁴ Com és el cas de *Cuento de Navidad* del literat mexicà Amado Nervo, la sèrie de narracions d'Antonio González Linares *La leyenda de la voluntad*, *La leyenda del amor* i *La leyenda del ideal* i, finalment, el conte *Sendas de milagro* de Fernando Pontes, accésit en el concurs de contes de la revista.

«Vi, aquí a Ramón Casas, que está a punto de marcharse otra vez a Nueva York donde le pagan 50,000 francos por retrato. Ahora está recorriendo los Pirineos en automóvil con Lord Deering. Llegará a fines de mes y pasará aquí algunos días antes de embarcarse. Me ha prometido darme dibujos especiales para el *Mundial Magazine* que yo le remitiré á Ud. y añadiré unas notas sobre él, y su manera de pintar».²⁵

L'article estava comprès per cinc pàgines acompanyades per obres de Casas entre les quals hi havia el seu autoretrat i cinc retrats més de dones, cadascuna de les quals representava una nació, *La Española*, *La Americana*, *La Italiana*, *La Inglesa* i *La Parisiense*. Pompeu Gener²⁶ exaltava la capacitat de retratista com la gran virtut de Casas però, més enllà d'això, redactà un escrit molt personal que es decantà vers la relació d'amistat entre ambdós i l'estret vincle que els uní des del naixement del pintor deu anys més jove que Pompeu.

Els escriptors catalans a *Mundial Magazine*

Pel que fa als literats catalans presents a la revista ens trobem amb Àngel Guimerà que publicà el conte titulat *El niño judío* el qual fou il·lustrat pel barceloní José Basté²⁷. El gran autor de la Renaixença catalana col·laborà una única vegada amb un text en prosa, estil poc conreat en el seu cas, i amb una temàtica amb reminiscències d'identitat i creences tal com havia tractat a *Mar i Cel*. Tanmateix, durant el 1912 Guimerà portà la seva producció teatral als escenaris espanyols, les obres del qual serien traduïdes per Rafael Marquina. Uns mesos abans però, ho intentava a *Mundial Magazine* amb la *Reina*

Joven. Malauradament, aquesta obra no arribaria a ser publicada a la revista. Pompeu Gener actuà també d'intermediari entre Darío i Guimerà però fou en va: «Guimerà lo veo de vez en cuando me prometió “la Reyna Joven” pero no sé si la habrá mandado- vive: Calle Petritxol 4. [...] Vi á Guimerà; este en cuanto V. le escriba le remitirá la traducción al castellano de su Reyna Joven hecha por Marquina».²⁸

Per la seva banda, el propi Pompeu Gener fou presentat a *Mundial Magazine* amb gran entusiasme pels editors de la revista i la seva col·laboració s'inicià el novembre del 1911 amb *El capitán Proteo. Novela histórica a fines del Antiguo Régimen*. La secció dedicada al capità Proteo ocupà dos números de la revista, el de novembre de 1911 i el del gener

²⁵ Carta de Pompeu Gener a Rubén Darío, 12-VII-1911. Colección Archivo Rubén Darío.

²⁶ «Conozco a Ramón Casas de toda la vida. Su madre y la mía eran íntimas amigas. Desde que nació que le he visto crecer y desarrollarse en lo físico y en lo intelectual. Hemos viajado juntos, hemos vivido en los mismos sitios, y nos hemos alojado en los mismos hoteles. Sus fiestas han sido las mías, y él ha sentido mis contrariedades como propias. Así es que, al contar a los lectores de *Mundial Magazine* quien es este gran pintor, me hace el efecto de que escribo un trozo de mis memorias íntimas», *Mundial Magazine*, París, núm. 10, febrer de 1912, p. 349.

²⁷ Pintor i il·lustrador en actiu entre finals del segle XIX i principis del XX.

²⁸ Carta de Pompeu Gener a Rubén Darío, 10-XII-1911. Colección Archivo Rubén Darío.

Fig.6. Hermen Anglada Camarasa, il·lustració de la portada. *Mundial Magazine*, agost de 1913.

de l'any 1912. Les dues foren il·lustrades pel pintor i seguidor de l'Art Nouveau, l'italià Manuel Orazi.²⁹

Els escrits de Pompeu³⁰ es caracteritzaren per ser amens i poc científics tal com ja li havia recomanat Alfons Maseras: «Lo millor que podeu fer és enviar contes i articles de vulgarització científica, que tinguin el seu costat pintoresc i pràctic, és a dir, que siguin lo menys científic possible».³¹ Aquestes publicacions tenien una finalitat lúdica, de mer entreteniment, sense cap tipus de pretensió intel·lectual elevada. Ell mateix comentaria que eren escrits «en estilo ameno, al alcance de todos».³²

Més enllà dels contes, Pompeu Gener s'encarregà d'escriure sobre les grans figures del panorama artístic i literari del moment com queda palès en les seves cartes a Rubén Darío. Entre les quals trobem Ramon Casas, com ja s'ha comentat anteriorment, i el pintor Ignacio Zuloaga:

«Contaría con Vs. para la admisión de dos artículos que he hecho sobre unos geniales pintores actuales: Zuloaga, y Ramón Casas, teniendo en mi poder ya los dibujos de este último, y unos fotograbados artísticos preciosos hechos expresamente de los propios cuadros de Zuloaga. Podrían escoger, pues traeré más de 20. Esto me completaría la suma con 200 francos. La ilustración, bien entendido, la pagarían aparte».³³

Igualment el 20 de febrer de 1912 dedicaria un text a la ballarina Tórtola Valencia i informaria a Darío sobre aquest fet: «Mi admirado amigo [...] he certificado un artículo en correos, dirigido a usted para *Mundial*. Es sobre una gran artista coreográfica que ha admirado España, por sus reproducciones de antiguas danzas religiosas de Oriente y que va a presentarse en el próximo verano en las principales capitales de América empezando por Bolivia. En Madrid y en Barcelona ha dado representaciones, no solo en el teatro sino en los círculos artísticos, lo mismo que en Londres, donde reside».³⁴ L'article anava acompanyat d'unes fotografies de la ballarina per il·lustrar-lo tal com havia fet amb els textos referits a Casas i Zuloaga.

Pompeu col·laboraria també amb un text sobre l'escriptor colombià José María Vargas Vila i, dins la secció "Cabezas", amb un sobre Santiago Rusiñol el qual seria il·lustrat per Daniel Vázquez Díaz³⁵ amb un retrat del pintor, de traç ràpid i lleuger, i al carbonet,

²⁹ Manuel Orazi (Roma, 1860-París, 1934). Pintor, il·lustrador i cartellista italià establert a París.

³⁰ Entre els contes trobem la publicació de *Desastres y desventuras de Mister Choffy's*, *La noche de Navidad de dos compañeros de armas* y *Las Pascuas de Navidad del Moro Loco*.

³¹ Carta d'Alfons Maseras a Pompeu Gener, 21-IV-1913 (AHCB).

³² Carta de Pompeu Gener a Rubén Darío, 15-II-1913. Colección Rubén Darío.

³³ Carta de Pompeu Gener a Rubén Darío, 22-VIII-1911. Colección Archivo Rubén Darío.

³⁴ Carta de Pompeu Gener a Rubén Darío, 20-II-1912. Colección Rubén Darío.

³⁵ Daniel Vázquez Díaz (Nerva, 1882-Madrid, 1969) en les seves estades a París, abans d'establir-s'hi definitivament l'any 1918, entraria en contacte amb els intel·lectuals de l'època i especialment amb l'equip

deixava petjada del gran representant del modernisme català. Cal apuntar així mateix que molts dels projectes de Gener com és el cas d'uns articles sobre Antoni Gaudí,³⁶ Josep Clarà³⁷ i Joan Maragall³⁸ finalment no van ser publicats.

Per la seva banda, la polifacètica Carme Karr,³⁹ col·laboradora juntament amb Pompeu Gener a la revista modernista *Joventut*, participà en dues ocasions a *Mundial Magazine* l'any 1912. En la primera publicació parlà del retratista i pintor català Pablo A. Bejar i en la segona i, última, de l'Orfeó Català. El mateix mes de març Rafael Vehils se'n faria ressò de la primera publicació de Karr a la revista i felicitaria a Darío sobre l'interès que mostrava per enfortir els lligams intel·lectuals entre Catalunya i Hispanoamèrica.⁴⁰

Karr, musicòloga i políticament activa, escriuria sobre la creació de l'Orfeó Català de l'any 1891 i tot el que suposà la instauració d'aquesta entitat artística per a la cultura catalana. Carme Karr, a través d'aquest article, elevava el propòsit engegat i, tanmateix, i segurament el més important, projectava Catalunya al món.

L'escriptor Alfons Maseras, juntament amb Pompeu Gener, seria dels redactors catalans que més col·laboraria en la publicació d'articles per a *Mundial Magazine*. Les seves contribucions⁴¹ es mantien en la línia lúdica de Gener. Tanmateix s'encarregà d'una

que formava part de *Mundial Magazine*. Seria l'encarregat d'il·lustrar la secció "Cabezas", en la qual retratava personalitats de l'època com és el cas de Rubén Darío i Santiago Rusiñol, acompanyats d'un escrit sobre el personatge en qüestió, el primer pel guatemalenc Gómez Carrillo i el segon pel mateix Pompeu Gener.

³⁶ «Sobre Gaudí (arquitecto) aún no he podido acabar el trabajo pues este señor está en el campo reponiéndose de su salud y no ha vuelto. En cuanto vuelva, le veré para unos datos que me faltan y para las ilustraciones, que serán curiosísimas, y se lo remitiré junto». Carta de Pompeu Gener a Rubén Darío, 20-II-1912. Colección Rubén Darío.

³⁷ «Al mandar los trabajos anteriores prevenía a Alfredo Guido que mandaría un breve estudio sobre el gran escultor español José Clarà *sociétaire del Salon*, primera medalla que acababa de hacer una gran exposición en Barcelona de obras destinadas a la Argentina y Chile principalmente. Este artículo formaría parte de la serie que tengo empezada con el de Ramón Casas, Ignacio Zuloaga. Y podría formar un volumen sobre artistas hispanoamericanos, cuando hubiese los suficientes, aprovechando los grabados de Mundial». Carta de Pompeu Gener a Rubén Darío, 15-II-1913. Colección Rubén Darío.

³⁸ «No habiendo recibido orden de usted no mandé lo de Maragall más a más cuando vi un bonito suelto en Mundial, acompañado del retrato». Carta de Pompeu Gener a Rubén Darío, 20-II-1912. Colección Rubén Darío.

³⁹ Carme Karr (1865-1943) dona cultivada en molts camps entre els quals cal destacar la seva lluita feminista i pacifista en la qual col·laborà activament amb Dolors Monserdà junt amb la qual fundà la revista *Feminal*, per tal de suplir una mancança evident, la no presència de les dones dins dels cercles intel·lectuals catalans.

⁴⁰ «Acabo de leer en la revista Mundial correspondiente a este mes la halagadora ponderación que la Sra. Carmen Karr ha hecho de esta nuestra empresa de fraternidad hispano-americana. Como director que es Vd. de la referida publicación, me apresuro a testimoniarle mi gratitud por tan bondadosa deferencia, siéndome muy grato hallar nueva ocasión para poderle reiterar la devoción sincerísima de esta corporación hacia el más ilustre de los poetas y el verdadero nacional de Hispano-América». Carta de Rafael Vehils a Rubén Darío, 16-III-1912. Colección Archivo Rubén Darío.

⁴¹ *El árbol del bien y del mal*, *Parábola del real festín*, *La sombra del Conde Arnaldo* amb il·lustracions de Lecoutre, *De cara al mar* amb il·lustracions de Falgàs, *Las tres profesas de brujas* amb il·lustracions de

secció de “Cabezas” en la qual tractà sobre l'escriptor i polític uruguaià José Enrique Rodó.

Així com, Joan Pérez i Jorba es posaria en contacte directament amb Darío el 23 d'abril de 1911 i li comunicaria la possibilitat de col·laborar a la revista:

«Trataba sencillamente de proponerle mi colaboración para *Mundial*, comenzando por una buena reseña de los salones oficiales e independiente de pintura que acaban de ser inaugurados. Luego podría hacer una serie de estudios sobre los más grandes pintores franceses, estudios que el magazine haría ilustrar con representaciones de los más célebres y valiosos lienzos. Para evitar la frecuencia de mi firma en el magazine, adoptaría algunos seudónimos».⁴²

Tal com li anuncià al poeta nicaragüenc, utilitzaria pseudònims en els seus escrits com és el cas de *Epifane de Carpocrates*, *Jorge de San Jorge*, en al·lusió al poeta valencià medieval, i *Arnaldo de Villanueva*, pel metge del segle XIII. Les seves col·laboracions a *Mundial*, que anaren des del 1911 fins el 1913, es mogueren dins de l'àmbit de l'art.⁴³

Pérez Jorba informaria a Darío dels seus propòsits per a la revista: «Mi querido amigo y maestro: Me permito recordarle que, para *Mundial* de Octubre, tengo listo ya un estudio sobre Zurbarán. Ahora preparo otro sobre Juan de Juanes, el jefe de la escuela valenciana. Luego irá otro sobre Morales y luego sobre algún otro pintor de enjundia español. Así al final, podrá hacerse un libro especialmente consagrado a la pintura española».⁴⁴

La poetessa i escriptora Isabel Maria Castellví, sota el pseudònim de Comtessa de Castellà, col·laborà tan sols en una ocasió el novembre de l'any 1912 amb un escrit titulat *La canción de otoño*. En ell, amb un to profundament melancòlic, descrivia l'arribada de la tardor. Per la seva banda, el periodista Pere Ferrer Gibert, redactor en cap dels diaris mallorquins *El Liberal* i *El Dia*, contribuï tres vegades en la publicació a *Mundial Magazine*. La primera, el maig de 1912, parlà de Mallorca,⁴⁵ la segona, l'agost de l'any 1913, escrigué un conte titulat *Flirt* i il·lustrat per Hemmings i la tercera i última, el febrer

José Basté, *Mictlan Tehuctli* amb il·lustracions de Viscal i una traducció del *Cant Espiritual* de Maragall a la versió de Nadal del 1911.

⁴² Carta de Joan Pérez i Jorba a Rubén Darío, 23-III-1911. Colección Archivo Rubén Darío.

⁴³ Tractà temes diversos, sobretot escrits sobre artistes com *El Greco*, *Diego Velázquez*, *Bartolomé Esteban Murillo*, *Juan de Juanes*, *Francisco de Zurbarán*, *Orígenes y acrecimiento de la pintura española*. *Artistas primitivos y artistas de transición* i, finalment, *Un renovador del Arte decorativo* (Georges Henri Manzana Pissarro) i *Los pintores de la pasión*.

⁴⁴ Carta de Joan Pérez i Jorba a Rubén Darío, sense datar. Colección Archivo Rubén Darío.

⁴⁵ Darío visitaria Mallorca l'hivern de 1906 a 1907 i després el 1913 s'instal·laria per un temps a Valldemossa, fou en aquestes estades que entraria en contacte amb la intel·lectualitat de l'illa. «Sr. D. Rubén Darío. Amigo y maestro: ahí va mi última y modesta obrita, en la que encontrareis páginas que harán revivir nuestra estancia en Mallorca. Los amigos Rusiñol y Alomar me encargan os salude efusivamente y os felicite por el acierto demostrado en la discreción del *Mundial Magazine*». Carta de Pere Ferrer Gibert a Rubén Darío, 11-VIII-1911. Colección Archivo Rubén Darío.

de 1914, redactà sobre *Las memorias de don Juan*. La seva seria la darrera col·laboració catalana a la revista abans de l'esclat de la Primera Guerra Mundial i l'imminent tancament de la mateixa.

Un cop tancada la revista, Rubén Darío, un enamorat de Barcelona i de Mallorca, escriuria al seu gran amic Julio Piquet i li diria: «Torre ideal, cerca del Tibidabo: jardín y huerto a un lado; tranvía cerca; baño, luz eléctrica, timbres, la mar de piezas, todo amueblado, todo listo; piano... ¡Dieciocho duros al mes! Yo no me muevo de aquí. Pagué tres meses. Me exigen, para dentro de otros tres, el resto del año. Y ya verá cómo lo arreglo, porque he aquí lo que yo necesitaba: esta soledad sana, con sol, y frutos, y flores, y pájaros, y... sólo viéndolo se cree.» Però poc temps després, arran del temor de la Primera Guerra Mundial marxaria per no tornar mai més ja que moriria dos anys després al seu país natal.

FONS DOCUMENTALS

Arxiu Històric Ciutat de Barcelona.

Fons Pompeu Gener i Babot. AHCB3-092/5D34.

Archivo Rubén Darío.

Colección Archivo Rubén Darío, Universidad Complutense de Madrid. Biblioteca.

Colección Rubén Darío.

Biblioteca Nacional Digital de Chile.

Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC).

MNAC-GDG 026928-D, Ramon Casas, Retrat de Pompeu Gener i Babot, "Peius", c.1897-1899.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

Darío, R. (1911-1914), *Elegancias: revista mensual ilustrada artística, literaria, modas y actualidades*, París, Ed. per Rubén Darío.

La Vanguardia

«Notas locales», *La Vanguardia*, 29 d'abril de 1912, p. 3.

Mundial Magazine

Revista de Arte, Ciencias, Historia, Teatros, Actualidades y Modas. Hemeroteca Digital. Biblioteca Nacional de España. Números del 05/1911 al 04/1914.

Mercurio. Revista Comercial Hispano-Americana

Revista Comercial Ibero-Americana, Hemeroteca Digital, Biblioteca Nacional de España.

Mercurio. Revista Comercial Hispano-Americana, any 1, núm. 1, 3 de desembre de 1901.

Mercurio. Revista Comercial Ibero-Americana, any 3, núm. 23, 4 d'octubre de 1903.

Mercurio. Revista Comercial Ibero-Americana, any 8, núm 81, 1 d'agost del 1908.

Mercurio. Revista Comercial Ibero-Americana, any 12, núm 149, 2 de maig de 1912.

Mercurio. Revista Comercial Ibero-Americana, any 12, núm 150, 17 de maig de 1912.

Mercurio. Revista Comercial Ibero-Americana, any 13, núm 191, 11 de desembre de 1913.

Mercurio. Revista Comercial Ibero-Americana, any 16, núm 248, 17 de febrer de 1916.

BIBLIOGRAFIA

Casacuberta, M. (1997), *Santiago Rusiñol: vida, literatura i mite*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Gener, P. (2007), *Mis antepasados y yo: Apuntes para unas memorias*, Barcelona, Punctum.

Sagarra, J. M. (1957), *Memòries*, Barcelona, Editorial Noguer.

Zegers B., P.P. (1999), *Rubén Darío. Epistolario selecto*, Santiago de Chile, LOM Ediciones.

RECURSOS WEB

Vall, O. X. (2012), *Pompeu Gener i el Nacionalisme Regeneracionista (1887-1906): La Intel·lectualitat, la Nació i el Poder a Catalunya*, Universitat Autònoma de Barcelona: http://ddd.uab.cat/pub/tesis/2012/hdl_10803_310401/xvo1de1.pdf